

GAMMA/REX

Wizyta papieża Jana Pawła II w rzymskiej synagodze 13 kwietnia 1986 roku zapoczątkowała dialog między Kościołem katolickim a społecznościami żydowskimi. W 2000 r. Jan Paweł II przybył do Izraela – na zdjęciu papież pod Ścianą Płaczu

Papież w synagodze

ELŻBIETA JASTRZĘBOWSKA

Stacja Naukowa, Rzym
Polska Akademia Nauk
accademia@accademiapolacca.it

Tematem wzbudzającym emocje przy odwoływaniu się do pamięci historycznej są dzieje stosunków Kościoła katolickiego i Żydów

Dwa lata temu odbyła się w Rzymie sesja naukowa dla uczczenia dwudziestej rocznicy wizyty papieża Jana Pawła II w rzymskiej synagodze, zatytułowana „Kiedy Papież udał się do Synagogi”. Sesję współorganizowały Rzymska Stacja PAN, Żydowska Gmina Rzymu, władze Rzymu, Ambasada RP przy Watykanie oraz Uniwersytet Rzymu La Sapienza. Jej celem było omówienie stosun-

ków katolicko-żydowskich. Uczestniczyli w niej polscy i włoscy historycy, filozofowie, teolodzy, filolodzy i pisarze. Dwa dni obrad były kroplą w morzu potrzeb – omawiano problemy narosłe w ciągu 2000 lat istnienia chrześcijaństwa, zakodowane we wspólnej pamięci trudne, często wręcz wrogie, stosunki pomiędzy przedstawicielami obu wielkich i tak blisko ze sobą związanych religii.

Dwa spojrzenia

To, co zaproszeni referenci przedstawili słuchaczom, było tylko drobnym przykładem złożoności tytułowej problematyki zaprezentowanej otwarcie i odważnie na podstawie źródeł i faktów historycznych. Nic dziwnego, że nie obyło się bez ostrych dyskusji z częścią obecnej na obradach publiczności. Przetaczająca się przez Polskę gorą-

ca debata wokół książki Jana T. Grossa „Strach” potwierdza potrzebę takich spotkań.

Autorzy referatów mówili o wizycie, którą papież złożył w rzymskiej synagodze 13 kwietnia 1986 r. i o jej przełomowym znaczeniu dla stosunków chrześcijańsko-żydowskich. Wśród wypowiedzi szczególnie istotne okazały się dwa referaty: kardynała Kaspera i rabina Di Segni, zawierające odmienną ocenę stanu dzisiejszych stosunków między Kościołem katolickim a Żydami. Dla kardynała, przypominającego na początku zbrodni Holocaustu i wagę pamięci tej tragedii, najważniejsze było zakorzenienie chrześcijaństwa w judaizmie i życzenie, aby świadomość tych związków dominowała we wzajemnych relacjach. Rabin natomiast, doceniając wszystkie dokonania ze strony Kościoła na rzecz dialogu, wskazał na konkretnych przykładach, ile jeszcze jest do zrobienia, i to przede wszystkim po stronie chrześcijańskiej. W końcu to chrześcijanie w przeszłości prześladowali Żydów, a nie odwrotnie – czego rabin nie powiedział, ale co dobitnie unaoczniała większość referatów ogłoszonych w naukowej części sesji.

Antysemityzm świecki i kościelny

Sesję zapoczątkował referat Jana Grosfelda zatytułowany „Żydowskie korzenie chrześcijaństwa”. Wychodząc od stwierdzenia historycznego paradoksu: wrogości czy wręcz nienawiści w relacjach chrześcijan i Żydów, autor omówił aspekty pokrewieństwa obu religii i wskazał, że pełne uświadomienie sobie żydowskich korzeni stanowi warunek jedności chrześcijan. Silvano Facioni w referacie „A wy za kogo mnie uważacie? Negatywna identyfikacja innego.” analizował filozoficznie i teologicznie odpowiedź Piotra na powyższe pytanie Chrystusa. Anna Foa zarysowała historię stosunków „Kościoła i Żydzi we Włoszech”, których symptomatycznym wyrazem już w średniowieczu był nakaz noszenia przez Żydów oznakowania ubioru, w XVI w. zaś utworzenie przez Pawła IV getta w Rzymie i późniejsze przeplatające się okresy represji i tolerancji aż po faszystowskie prawa rasistowskie i czasy powojenne charakteryzujące się poprawą wzajemnych stosunków w wyniku II Soboru Watykańskiego i encykliki *Nostra Aetate*.

Ks. Michał Czajkowski omówił rzekome „Mordy rytualne: obraz Żyda jako wroga”. Autor zarysował historię tego absurdu oskarżenia rzucanego na Żydów przez chrześcijan europejskich od XII, a w Polsce od XIV w., ale aż po połowę XX w. Omówiony został przypadek Sandomierza, gdzie w latach 1698 i 1710 nie tylko oskarżano Żydów o mordy rytualne, lecz także uwieczniono je na malowidłach obecnych nadal w katedrze i kościele św. Pawła. Autor zdecydowanie potępił tę „ekspozycję” krzywdzącą Żydów i hańbiącą – jego zdaniem – Polaków.

Referat Jerzego Tomaszewskiego o „Kościele rzymskokatolickim w Polsce wobec Żydów 1918–1939” również należał do wypowiedzi, które spotkały się albo z uznaniem, albo z krytyką. Autor, historyk i dyrektor Centrum

im. M. Anielewicza w Warszawie, zastrzegł na początku, że nie będzie mówić o aspektach religijnych, tylko przedstawi krytykę zebranych źródeł, ponieważ: „historyk (a także każdy intelektualista) ma obowiązek spoglądać krytycznie na dzieje ojczyzny w nadziei, że przyczyni się do kształtowania lepszej przyszłości”. Ponury obraz kościelnego i świeckiego antysemityzmu w omawianym okresie autor zarysował na podstawie przedwojennej prasy katolickiej: „Rycerza Niepokalanej”, „Małego Dziennika”, „Przeglądu Powszechnego”, podobnych w wymowie publikacji książkowych oraz analizy listu pasterskiego prymasa ks. kardynała A. Hłonda z 1936 r.

Odpowiedzialność za przeszłość

Referat Laury Quercioli Mincer „Odpowiedzialność za przeszłość: *Umschlagplatz* Jarosława M. Rymkiewicza i *Żyd Przyjaciół Papieża*” był jedynym wystąpieniem poświęconym eksterminacji Żydów w czasie wojny. Referentka omówiła poszukiwanie przez J.M. Rymkiewicza sensu wyzwania rzuconego Polakom przez historię i ich moralnej odpowiedzialności. Rymkiewicz kończy te moralne rozważania w głębokim poczuciu winy za fakt przeżycia.

Zaraz po wojnie postawa taka była wyjątkowa, co ukazał referat Pauliny Bocheńskiej zatytułowany „Stosunek Kościoła katolickiego w Polsce do Żydów w latach 1945–1948”. Autorka nie tyle omawia fakty morderstw Żydów dokonanych przez Polaków, ile unaocznia za pomocą cytatów z listów pasterskich i z odpowiedzi episkopatu polskiego na pytania Żydów świata, jakie było stanowisko w tym zakresie większości biskupów i prymasa Hłonda.

Zapoczątkowany przez Jana Pawła II dialog Żydów i chrześcijan wymaga dalszych działań ze strony Kościoła katolickiego, w tym uznania jego win wobec społeczności żydowskiej

Określa je jako milcząco-obojętne i przeważnie niechętne Żydom. A przecież wcale nie musiało tak być, o czym świadczy postawa biskupa częstochowskiego Teodora Kubiny, który otwarcie potępił pogrom kielecki.

Dwa włoskie referaty, Giacoma Sabana: „13 kwietnia: co się zmieniło” oraz Alda Zarganego „I Papa ‘n Sinagoga...”, odnosiły się do wizyty papieża w synagodze. Pierwszy z referatów ocenił ją z punktu widzenia żydowskiego; drugi podzielił się skojarzeniem tej wizyty z własnym wspomnieniem dziecka żydowskiego uratowanego w 1943 r. w katolickim klasztorze Turynu.

Interesujące podsumowanie tytułowej tematyki stanowił referat Stanisława Krajewskiego „Współczesna Polska a Żydzi”, który nie tylko ukazał wagę i aktualność problemu antysemityzmu, lecz jednocześnie podkreślił, że obecnie w Polsce ukazuje się wiele poważnych publikacji wynikających z zainteresowania, szczególnie ze strony młodzieży, kulturą żydowską i losem polskich Żydów w przeszłości. ■